

© *Єфіменко С. А.*

2. Блюхер Ф. Н. Философские проблемы исторической науки / Федор Николаевич Блюхер – М. : Институт философии РАН, 2004. – 200 с.

3. Володихин Д. М. «Призрак третьей книги»: методологический монизм и «глобальная архаизация» / Д. М. Володихин // Диалог со временем: Альманах интеллектуальной истории. [Под ред. Л. П. Репиной]. – Вып. 9. – М. : Институт всеобщей истории РАН, 2002. – С. 51-66

4. Гурьянова, А. В. Между текстом и дискурсом: лингво-семиотическая природа постмодернистской историографии / А. В. Гурьянова // Вестник Волжского университета имени В.Н. Татищева. Серия «Философия». – Вып. 7. – Тольятти : ВУиТ, 2006. – С. 77-87.

5. Дмитревская И. В. Текст как система: понимание, сложность, информативность. Учебное пособие / Ирина Владимировна Дмитревская. – Иваново : издательство Ивановского государственного университета, 1985. – 84 с.

6. Зайцева Н. В. Историософия как сфера метафизического поиска: проблемное поле, специфика концептуальных построений, методология исторического моделирования / Наталья Валентиновна Зайцева. – М. : Феникс, 2005. – 316 с.

7. Мегилл А. Историческая эпистемология / Аллан Мегилл; [Пер. с англ. М. А. Кукарцева]. – М. : Канон+, 2007. – 480 с.

8. Уайт Х. Метаистория: Историческое воображение в Европе XIX века / Хейден Уайт; [Пер. с англ. Е. Г. Трубина, В. В. Харитонов]. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2002. – 528 с.

Єфіменко Сергій Анатолійович, здобувач кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК: 101+312.6

СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧНИ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КЛАСИЧНІЙ ТА СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ

За результатами проведеного ретроспективного аналізу у статті зазначено, що громадянське суспільство - це система забезпечення життєдіяльності соціальної, соціокультурної та духовної сфер, їх відтворення і передача від покоління до покоління, система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів, які покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, реалізації приватних і колективних інтересів і потреб громадян.

Ключові слова: соціальна філософія, громадянське суспільство, особистість, соціальна реальність, соціальна система, соціальна відповідальність, ретроспективний аналіз.

СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КЛАССИЧЕСКОЙ И СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФИИ

По результатам проведенного ретроспективного анализа в статье указано, что гражданское общество - это система обеспечения жизнедеятельности социальной, социокультурной и духовной сфер, их воспроизводства и передачи от поколения к поколению, система самостоятельных и независимых от государства общественных институтов, которые призваны обеспечить условия для самореализации отдельных индивидов и коллективов, реализации частных и коллективных интересов и потребностей граждан.

Ключевые слова: социальная философия, гражданское общество, личность, социальная реальность, социальная система, социальная ответственность, ретроспективный анализ.

SOCIAL AND HISTORICAL ASPECTS OF THE STUDY OF CIVIL SOCIETY IN CLASSICAL AND MODERN PHILOSOPHY

According to the results of a retrospective analysis of the article states that the civil society is a life support system of social, socio-cultural and spiritual spheres, their reproduction and transmission from generation to generation, the system of autonomous and independent from the state of public institutions those are designed to provide the conditions for the self-realization of individuals and collectives, private

or collective interests and needs of citizens.

Keywords: *social philosophy, civil society, personality, social reality, social system, social responsibility, a retrospective analysis.*

В історії філософії ідея громадянського суспільства сходить до Стародавньої Греції та античного Риму. Розмірковуючи про існування людини у державі, античні філософи вважали, що поки держава є далекою від ідеалу, не можна сподіватися ані на внутрішнє перетворення, ані на розвиток людини. Вони приділяли багато уваги темі ідеального державного устрою, вважаючи, що ідеальна держава можлива лише за умови справедливого розподілу громадських обов'язків. Така держава включає в свою структуру суспільство, а не протистоїть йому.

Об'єктом дослідження є категорія громадянського суспільства.

Предмет дослідження - соціально-філософський аналіз громадянського суспільства у класичній та сучасній філософії.

Мета дослідження: висвітлити соціально-історичні аспекти дослідження громадянського суспільства у класичній та сучасній філософії.

Платон протягом життя створював модель соціально-політичної теорії. Він об'єднував суспільство і державу, прагнув до гармонізації суспільства й особистості, до єдності та незмінності полісної системи. «Перед тим, як визначити, чим є держава, - зазначає філософ, - маємо з'ясувати поняття про сутність особи громадянина, бо держава є не що інше, як сукупність громадян, громадянське суспільство» [8; с. 242]. У політичних навчаннях Аристотеля та Платона громадянське суспільство означає не якийсь додержавний стан, воно скоріше виступає синонімом поняття «політичне суспільство», тобто держава. Політія - ідеальний державний лад для Аристотеля - не знала відмінностей між громадянським суспільством і державою. Людина античності вирішувала всі громадські справи в дусі колективної демократії. Для античного поліса держава була повноцінним самодіяльним учасником і втілювачем всіх його рішень.

Поняття громадянського суспільства безпосередньо ні в роботах Платона, ні в роботах Аристотеля не зустрічається. Але вони розглядали державу і суспільство як єдине ціле, засноване і чинне цілком на загальних для всіх принципах - принципах етичних і правових. Їх ідеї стали початком пошуку теорії такого державного устрою, який забезпечував би максимально можливий сталий розвиток. Саме такий підхід до аналізу суспільних систем як цілісності, заснованої на етико-правових цінностях, що має метою сталий розвиток, нам здається найбільш продуктивним. Досліджуючи його, античні філософи заклали основу для розвитку подальших теорій громадянського суспільства.

У Середні Віки ідеї створення досконалого суспільства продовжували розвиватися. Держава і церква підпорядкували собі всі політичні устремління людини. Все індивідуальне, приватне поглиналося груповою організацією, елементами і структурою держави. Права як основи вільної діяльності особистості не існувало. Але на початку XIII століття були зроблені спроби підвести межу державного втручання в приватне життя громадян. Свідченням цьому служить англійська Велика хартія вільностей 1215 року ("Magna Charta Libertatum"). У ній обмежувалися права на користь аристократії. В хартії проголошувалося право громадянина на особисту свободу і безпеку - "жодна вільна людина не повинна бути заарештованою, ув'язненою під варту, позбавленою власності, приниженою, вигнаною або покараною ніяким іншим способом інакше, як за законом" [7; с. 47].

Перші серйозні спроби диференціювати поняття держави та громадянського суспільства зробили мислителі Нового часу: Т. Гоббс та Дж. Локк. Їх теоретичні моделі отримали свій розвиток у роботах Ж. Руссо, Ш. Монтеск'є, В. фон Гумбольдта, І. Канта, Г. Гегеля та ін. [1, 2, 9].

Так, англійський філософ Т. Гоббс вважав державу і суспільство двома різними категоріями, а суспільство розглядав саме як цивільне, громадянське. Свої погляди він виклав у книзі «Левіафан». У цій праці, як зазначає сам філософ, він хотів врівноважити повноваження двох влад: цивільної та державної, «з яких одна бореться за занадто велику свободу, а інша - за занадто широкі повноваження» [2]. Дане суспільство виникає при переході від природного стану первозданих неприборканих пристрастей до впорядкованого суспільства, громадяни якого дисципліновані владою держави, підтримують у країні мир і порядок. На сучасному етапі погляди Томаса Гоббса служать теоретичною основою для розгляду громадянського суспільства як частини всього соціуму. Однак відзначимо, що сьогодні в якості цієї частини розглядають найбільш активних громадян (так звані цивільні союзи або третій сектор суспільства), які вміють дотримуватися своїх обов'язків і відстоювати свої права. Тобто якості, приписувані тільки державі, стали поширюватись

і на суспільство з тим, щоб врівноважити ці два начала. При цьому ігнорується та обставина, яку Т.Гоббс вважав природною - люди від природи аж ніяк не є громадянами, і він не вірив в їх загальне самовдосконалення. Звідси і настільки великою в його теорії є роль держави, керуючої народом.

На відміну від Т. Гоббса, Дж. Локк вважав, що громадянське суспільство виростає з природного стану, будучи його логічним та органічним наслідком. У Локка держава утворюється на основі існуючих в природному стані суспільних відносин. Народ, що становить суспільство, є сувереном, і в силу цього, хоча з утворенням держави суверенітет суспільства переходить до нього, вона не може повністю поглинути суспільство. Більше того, головна мета держави полягає в захисті суспільства. Дж. Локк трактував «громадянське суспільство» як форму державності, що володіє соціально - економічним і духовним змістом. За Дж. Локком, держава, політична влада - не вічні атрибути суспільства, вони виникають лише на певному етапі розвитку громадянського суспільства, коли у членів цього товариства виникає необхідність в них.

Теорія Ш.-Л. Монтеск'є відрізняється більшою історичністю. В її рамках під громадянським суспільством розуміється «набір незалежних асоціацій громадян, які опосередковують відносини між індивідом та державою і, в разі потреби, захищають свободу індивіда від зазіхань влади». У його концепції з'єдналися характерне для XVIII століття уявлення про два типи договору (громадський і державний) й існуючий в римському праві поділ цивільного і публічного права (останнє йменувалося Монтеск'є «державним правом»). Якщо державне право регулює взаємини правителів з тими, ким вони правлять, то в компетенції цивільного права знаходяться питання відносин між членами суспільства. Громадянське суспільство визначається в даному випадку методом виключення: все, що не є державою [9; с. 5].

Особливий інтерес представляють погляди на історію формування громадянського суспільства видатного шотландського вченого-суспільствознавця другої половини XVIII століття Адама Фергюсона. Він вважав, що людина без суспільства взагалі не може існувати, тому що потреба в суспільстві вкорінена в самій природі людини. У своїй книзі «Досвід історії громадянського суспільства» автор постійно використовує як взаємозамінні поняття суспільство (громадянське суспільство) і держава. Говорячи про розвиток товариств, основоположним принципом їх формування він вважає суперництво. Причому в суперництві перемагає не численна держава, а держава об'єднана єдиним духом. «Незважаючи на чисельну перевагу і перевагу в питанні ресурсів для ведення війни, сила нації впливає з її національного характеру, а не з її багатства або чисельності... Для воцаріння в суспільстві деякої політичної свободи достатньо, щоб члени цього товариства, або поодинці, або як учасники різних організацій відстоювали свої права. В умовах республіки громадянам слід або наполегливо стверджувати принципи рівності, або стримувати домагання інших співгромадян, накладаючи на них деякі обмеження» [10; с. 122].

Німецький філософ І. Кант дійшов висновку, що головний шлях поєднання свободи кожного зі свободою всіх - це формування громадянського суспільства. Він висунув принципи функціонування громадянського суспільства: а) свобода кожного члена суспільства як людини; б) рівність його з будь-яким іншим членом суспільства; в) самостійність його як громадянина. Кант стверджував, що в умовах громадянського суспільства громадянин повинен володіти тією спрямованістю до точного і бездоганного виконання закону, якою володіє пануючий у його відношенні до громадянина. Поняття громадянського суспільства філософ осмислював у дусі французької Декларації 1789 як державно- громадянське суспільство.

Особлива заслуга в розробці концепції громадянського суспільства належить Г. Гегелю. Він у роботі «Філософія права» розглядав «громадянське суспільство» як проміжну форму людської спільності, що розташовується між сім'єю та державою і забезпечує життєздатність суспільства й реалізацію громадянських прав. Саме Гегель обґрунтував поняття громадянського суспільства не лише як сукупності індивідів та відносин між ними, але і як сфери діяльності самих різних суспільних інститутів. Громадянське суспільство не є автоматично розрізненими особами, що поєднуються на мить тільки для одиничного тимчасового акту без подальшого зв'язку, а є розчленованим на рівні товариства, суспільства і корпорації, які таким чином отримують владу або вплив на владу [1].

Громадянське суспільство за Г. Гегелем - це спільнота людей, спільність, для якої характерні різноманітні економічні зв'язки. Ці зв'язки множаться через потреби, через систему правових установ, що представляють собою засіб забезпечення осіб та власності, які виконують завдання охорони своїх особливих і загальних інтересів. Громадянське суспільство становить комплекс приватних осіб, класів, груп, кооперацій, станів, інститутів, взаємодія яких регулюється цивільним

правом і які прямо не залежать від самої держави. Громадянське суспільство має функціонувати поряд, а не всередині держави. Поділяючи уявлення про взаємовідносини держави і суспільства, як про «поле битви приватних інтересів», він підкреслював, що поза свободою приватної власності свобода особистості неможлива. Разом з тим філософ попереджав, що надмірний розвиток окремих складових частин громадянського суспільства може привести до придушення інших його частин, і тільки під егідою держави може бути досягнутий необхідний баланс складових громадянського суспільства.

У державі представлена загальна воля громадян, вважав Г. Гегель, громадянське суспільство - це сфера реалізації особливих приватних інтересів окремих індивідів. У «громадянському суспільстві кожен для себе - мета, все інше для нього ніщо. Однак без угоди з іншими він не може досягти своїх цілей у всьому їх обсязі: ці інші суть тому є цінними для мети особливого. Але особлива мета за допомогою співвідношення з іншими надає собі форму загального і задовольняє себе, задовольняючи разом з тим прагнення інших до блага».

Серйозну увагу проблемі громадянського суспільства приділяли класики марксизму К. Маркс і Ф. Енгельс. Так, К. Маркс прийшов до усвідомлення того, що в дослідженні держави треба спиратися на аналіз громадянського суспільства. Саме життєдіяльність суспільства є першоосновою і головною рушійною силою історичного процесу. Держава, здійснюючи владні функції, має спиратися на потреби та інтереси громадянського суспільства, розумно виражати і захищати їх інтереси, шукати варіанти зближення, подолання виникаючих протиріч [3; с. 54]. Аналізуючи громадянське суспільство 40-х років XIX століття, Маркс констатував властивий йому послідовно проведений принцип індивідуалізму. Однак, розвиток громадянського суспільства він пов'язував з принципом колективізму. Вільний розвиток кожного трактувався як основна умова вільного розвитку всіх. Саме в колективі бачилася йому асоціація, здатна дати людині можливість всебічного розвитку своїх задатків. Він ототожнював це явище з сукупністю соціально-економічних відносин. Закликаючи до перетворення в економічній основі громадянського суспільства (приватної власності), Маркс був переконаний, що громадянському суспільству, заснованому на суспільній власності на засоби виробництва, відповідатиме нова політична держава, яка висловлюватиме дійсно загальний інтерес, що не суперечить інтересам окремих людей.

Критично переглянувши гегелівську філософію права, К. Маркс спростив структуру гегелівської моделі громадянського суспільства, звівши його до сфери праці, виробництва та обміну. Для нього громадянське суспільство - це форма, в якій здійснюється економічний розвиток. З його поля зору випадає цілий комплекс соціокультурних, етнонаціональних, сімейно-побутових відносин, інститутів, що забезпечують соціалізацію громадян.

Якщо звернутися до Західного світу (включаючи США), то тлумачення громадянського суспільства як особливої позадержавної сфери соціального організму отримало широке розповсюдження завдяки знаменитій роботі А. де Токвіля «Про демократію в Америці». Його дослідження американської демократії стали реальним втіленням принципів і основ теорії суспільного договору і громадянського суспільства, розроблених до того часу. Він характеризував громадянське суспільство як позадержавну форму соціуму. Найзнаменитішим явищем епохи А. Токвіль вважав демократію. Серцевина демократії - принцип рівності. Так, якщо в деспотичних державах відбувається придушення соціальних індивідів, то в демократичних створюються всі умови для їх процвітання. Чим більш розвинені політичні асоціації, тим більш демократичним є державний устрій і більшою свободою володіють його громадяни. Філософ зазначав, що необмежена ступінь розвитку політичних організацій - це вища ступінь політичної свободи, яку може винести народ.

Звичайно, головною умовою для підтримки свободи, згідно А. де Токвіля, не є соціальні установи, а характер народу, його звички і вдачі; але установи в свою чергу впливають на розвиток відповідних традицій і звичаїв і застосування певних впливів може паралізувати шкідливі нахили демократії й сприяти зміцненню свободи.

Ще в 1835 році А. де Токвіль у своїй праці «Демократія в Америці» стверджував, що незважаючи на те, що для стабільного функціонування демократичного політичного устрою потрібним є багатий набір громадянських інститутів. Важливо, що самі вони повинні бути ієрархічні і недемократичні за своєю внутрішньою структурою. Відповідно до цього, католицьку церкву і патріархальну родину він вважав функціональними демократичними інститутами частково внаслідок їх внутрішньо недемократичного характеру. Таким є лише одне з бачень проблеми. Послідовне трактування громадянського суспільства як особливої, позадержавної сфери

соціуму стала затверджуватися в Європі вслід за публікацією книги А. де Токвіля. В Америці, в свою чергу, отримали розвиток оптимальні для свого часу форми політичної демократії та елементи громадянського суспільства: склалася ефективна позитивна взаємодія між ними.

Основи сучасного розуміння громадянського суспільства заклали М. Вебер, П. Сорокін, С. Франк, А. Грамші, Т. Парсонс та інші мислителі першої половини ХХ століття.

Будівництво «соціальної держави» широко розгорнулося в країнах Західної Європи та США після другої світової війни. Особливо сильний імпульс воно отримало на рубежі 60 - 70 -х років, коли світ став свідком безпрецедентно потужного викиду енергії соціального протесту: страйкових кампаній, антивоєнного руху, «молодіжного бунту», формування масових «конркультурних» потоків і т. д. Саме початком 70 -х років дослідники датують момент повномасштабного розгортання «соціальної держави» (за критерій береться збільшення частки соціальних витрат до 60 і більше відсотків державних витрат).

Однак, функціонування структур «соціальної держави» і пов'язане з ними зростання масштабів перерозподілу коштів через бюджет спричинили добре відомі негативні наслідки. Одним з них стала «фіскальна криза», зростання бюджетного дефіциту. З іншого боку, розширилася зона утримання, ослабли стимули до напруженої праці, конкурентної боротьби, стала погіршуватися соціодемографічна ситуація. На цьому ґрунті в 70-80-ті роки розгорнулася неоконсервативна течія, заснована на ідеях Ф. фон Хайєка, Л. Мізеса, Р. Нозіка та інших. Вона отримала найбільш виразне втілення в урядовій діяльності таких державних керівників, як М. Тетчер, Р. Рейган і Ж. Ширак.

Саме з цією спробою відобразити експансію етатизму під гаслом «Більше ринку, менше держави!» і пов'язана активізація інтересу до проблематики громадянського суспільства. Якщо на початку століття громадянське суспільство зіграло роль щита для держави, якій загрожувала революційна соціальна стихія, то до кінця сторіччя його мобілізація мала на меті захистити свободу індивіда від сталої «надмірної» опіки держави.

Громадянське суспільство - це найважливіша складова демократичної держави. Європейський досвід вивчення цього феномена показує, що рівень сформованості громадянського суспільства відображає ступінь розвитку демократії. А стабільність демократичного процесу залежить від того, якою мірою політичні інститути відображають потреби громадянського суспільства, своєчасно реагуючи на соціально-економічні та соціально-політичні процеси.

Приділяли увагу аналізу цієї проблеми російські й вітчизняні мислителі - Б. О. Кістяківський, С. А. Котляровський, П. Б. Струве та інші [4]. Ставлячись з великою повагою до держави, вважаючи її результатом багатомісячної історії, традицій і звичаїв, вони досліджували проблеми взаємини людини і влади, політики і моральності, сутності інститутів державної влади. Оновлення України вони пов'язували з відродженням громадськості та державності. Свобода особистості, вільний розвиток культури і державності, на їх думку, вимагають поваги до правового порядку. Мислителі вважали, що країні, в першу чергу, потрібні рівні політичні права для всіх, нормальний перебіг господарського життя, ґрунтовні реформи.

Ці вчені відіграли колосальну роль у боротьбі з пануючим негативним ставленням до права, проводячи чітке розмежування між правом, як загальним принципом справедливості й правом як системою адміністративних і урядових розпоряджень. Центральним моментом їх концепцій була теорія природного права, що означало в реальному суспільному житті проведення соціальних реформ тільки за умови дотримання правових гарантій і свобод індивіда. Для них право вище держави, а тому воно не може бути зведене до ролі політичного інструменту влади.

Особливе значення має та обставина, що ці мислителі ратували за відділення права від політики, наполягали на логічному і аксіологічному пріоритеті закону над політичною свободою, прагнули до розвитку правової культури в суспільстві та захисту її від надмірної політизації. Філософи, соціологи і політологи цього напрямку раніше за інших побачили небезпеку підпорядкування правових норм «історичній доцільності», підміни позитивного права реалізацією суб'єктивних інтересів різних політичних сил.

У цьому зв'язку особливий інтерес викликає теорія правового соціалізму, розроблена Б.Кістяківським і розвинена С. Гессеном, яка намагалася зберегти класичні ліберальні цінності в мінливому світі шляхом створення правової альтернативи посиленню контролю з боку держави. Ця альтернатива полягала в розширенні демократичного принципу суверенності народу шляхом його розповсюдження на економічну сферу, яка повинна піддаватися правовому регулюванню і правовому контролю [4]

Радикально - ліберальний курс ранніх 1990 -х років надав ідентифікаційній ломці руйнівний характер, зануривши суспільство в стан невизначеності, що межував з хаосом. Колишні оціночні

стереотипи були розбиті, нові ж стандарти, запозичені з чужого досвіду, не витримували випробування на міцність при зіткненні з українською дійсністю. Почалося бродіння з боку в бік - від повного заперечення свого минулого до ностальгічного бажання повернутися до нього. Утриматися на настільки хиткому ґрунті було неможливо. Українське суспільство могло зберегти себе тільки шляхом вироблення нових базових підстав власного існування і розвитку, тобто шляхом нового політичного самовизначення.

Починаючи з середини 90-х рр. ХХ століття, громадянське суспільство в нашій країні розумілося як соціальна універсалія, що об'єднує весь комплекс неполітичних недержавних відносин. Для розвитку громадянського суспільства необхідна активна позиція українців. Л. В. Кривець з цього приводу зауважила: «про виникнення громадянського суспільства можна говорити, коли з'явився громадянин як самостійний, свідомий, індивідуальний член суспільства, наділений правами і відповідальністю» [5; с. 447]. Свідченням реально існуючого громадянського суспільства буде дійсна виборність представників влади, інформаційна прозорість витрачання бюджетних коштів, а також скорочення числа чиновників і ослаблення їх ролі в управлінні країною, в тому числі й передача їх функцій громадським організаціям.

Частина авторів вважає, що громадянське суспільство - це сума ініціатив, які виступають не тільки в якості проблем, але і в якості пропозицій та варіантів їх рішення. Громадянське суспільство - можна також представити як спосіб вирішення проблем, які існують шляхом залучення громадських ініціатив, талантів, можливостей людей - в індивідуальному сенсі, або у вигляді спільнот, підприємств, громадських організацій. Суспільство стає громадянським лише тоді, коли в ньому визнається самоцінність громадянина, особистості, а держава виконує функцію засобу для всебічного розвитку людини.

Сучасний вітчизняний політолог В. Ж. Богайчук бачить у громадянському суспільстві структуровану систему міжособистісних відносин і породжених ними приватних інтересів. Дана теоретична різноманітність у визначенні системних якостей громадянського суспільства пояснюється поступовістю реального процесу зміцнення демократичних структур в їх протиборстві з абсолютизмом і затвердження правового держави. Громадянське суспільство є найважливішою складовою демократичної держави. Ступінь розвитку громадянського суспільства відображає рівень розвитку демократії. Рівень розвитку демократії залежить від того, якою мірою розвинене громадянське суспільство, а стабільність демократичного процесу - від того, якою мірою політичні інститути відображають потреби громадянського суспільства, своєчасно реагуючи на протікаючі в ньому процеси. Воно втілюється в соціальних інститутах, відносинах, культурі, які кореняться в громадянському суспільстві, в історично сформованій і відносно стійкій системі соціальних зв'язків, ціннісних орієнтації, норм суспільної поведінки.

Об'єднання складових громадянського суспільства, відображає найширшу палітру господарських, сімейних, правових, культурних і багатьох інших інтересів громадян і створюються з метою задоволення цих інтересів. На наш погляд, специфіка всіх організацій, що утворюють громадянське суспільство, полягає в тому, що вони створюються не державою, а самими громадянами, існують автономно від держави, але, зрозуміло, в рамках чинних законів. Громадянське суспільство в цілому є виразником громадської думки, що служить своєрідною формою прояву його політичної влади. Таким чином, громадянське суспільство - це система позадержавних суспільних відносин і інститутів, що дає можливість людині реалізувати її громадянські права і виражає різноманітні потреби, інтереси і цінності членів суспільства.

У висновку відзначимо, що, на наш погляд, громадянське суспільство - це система забезпечення життєдіяльності соціальної, соціокультурної та духовної сфер, їх відтворення і передача від покоління до покоління, система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів, які покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і колективів, реалізації приватних інтересів і потреб, будь то індивідуальних чи колективних. Разом з тим, не можна забувати, що громадянське суспільство - це не тільки певний комплекс інститутів, а й система суспільних відносин. У цій якості воно є духовне, соціокультурне і політико-культурне. Відповідно воно включає не тільки інститути, що функціонують у цих сферах, а й всю вироблену в них продукцію, як матеріальну, так і духовну. Тому природно, що громадянське суспільство неможливо уявити без національних, релігійних традицій, звичаїв, міфів, символів, стереотипів поведінки, морально-етичних норм, цінностей і т. п. Воно включає систему соціальних зв'язків, у якій формуються і реалізуються економічні, професійні, культурні, релігійні й інші інтереси людей.

В цілому, сутнісною характеристикою громадянського суспільства є своєрідний еkleктизм -

© **Кравцов Ю. С.**

поєднання і врахування інтересів найрізноманітніших соціальних і політичних сил, що передбачає зіткнення, протиріччя, конфлікти між ними, що доповнюються протиріччями між приватними і державними інтересами. Але разом з тим, головне призначення громадянського суспільства полягає у досягненні консенсусу між різними соціальними силами та інтересами. Воно покликане визначити норми і межі, здатні блокувати руйнівні потенції боротьби різних сил і направляти її в творче русло.

Свобода об'єднань допомагає послабити соціальну напруженість у суспільстві. Вона дає можливість членам соціуму встановлювати зв'язки з іншими і будувати мережі особистих взаємин. В результаті несхожі один на одного і незнайомі люди об'єднуються в товариство. Виниклі з різних приводів зв'язки знімають напруженість, яка в іншому випадку могла б роз'єднувати людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гегель Г. В. Ф. *Философия истории* / Г. В. Ф. Гегель; [перевод А. М. Водена]. – М., Л.: Гос. изд-во социально-экономической литературы, 1935. – (Сочинения : в 14 т./ Г. В. Ф. Гегель; т. VIII – 470 с)
2. Гоббс Т. *Избранные произведения* : [в 2 т.] / Томас Гоббс; [пер. с латин. и англ. В. В. Соколова]. – М.: Мысль, 1964. Т. 2: [Ред., вступит. статья и примеч. Е. М. Вейцмана]. – 1964. – 748 с.
3. Маркс К., Энгельс Ф. *Введение к «Диалектике природы»* / К. Маркс, Ф. Энгельс // *Избранные произведения*. В 3-х т. – М.: Политиздат, 1983. Т.1 – 1985. – С.54–68.
4. Кістяківський Б. А. *Державне право*. / Б. А. Кістяківський, Л.: Просвіта, - 1916. – 352 с.
5. Кримець Л. В., Остапенко І. Г., *Соціальна відповідальність бізнесу в умовах глобалізаційних трансформацій* / І. Г. Остапенко, Л. В. Кримець // *Збірник наукових праць «Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей»*, Київ: УБС НБУ, – 2013. – С. 447-452.
6. Парсонс Т. *Система современных обществ* : [текст] / Толкотт Парсонс; [пер. с англ. Л. А. Седова, А. Д. Ковалева]. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 270 с.
7. Петрушевский Д. М. *Великая хартия вольностей и конституционная борьба в английском обществе во второй половине XIII века*. Изд-е 2. М.: Изд-е М. и С. Сабашниковых, 1918. С. 47-48.
8. Платон. *Собрание сочинений*: [в 4 т.] / Платон; [пер. с древнегреч.; ред. А. Ф. Лосева]; авт. вступит. статьи А. Ф. Лосев; примеч. А. А. Тахо-Годи. – М.: Мысль, 1990. Т.1 – 1990. – 860 с.
9. Montesquieu S. *The Spirit of the Laws*./ S. Montesquieu - New York: Harpers, 1949. Ch. 1. - P. 5.
10. Ferguson A. *An Essay on the History of Civil Society*. / A. Ferguson - Edinburgh, 1767. - P. 122.

Кравцов Юрій Сергійович, доцент кафедри філософії та права Дніпродзержинського державного технічного університету, кандидат філософських наук, доцент

УДК 37.01:130.2

ТЕОРИЯ КОММУНИКАЦИИ КАК ИНТЕНЦИОНАЛЬНОЕ ОСНОВАНИЕ ПАРАДИГМЫ СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОГО ЗНАНИЯ

В статье рассматривается новая ситуация в социальном познании, которая сегодня может быть охарактеризована как ситуация кристаллизации «новой рациональности», расширяющей сферу рационально-теоретического дискурса. Одной из граней расширения сферы рационально-теоретического дискурса можно считать развитие социальной теории симулякров и симуляции как видов репрезентации. Особенностью современного социального познания, задающей новую парадигму, является то, что оно осуществляется через анализ того, какими представлениями опосредовано само познавательное отношение к социальным феноменам, что сопровождается глубоким переосмыслением коммуникативной природы социальной реальности, изменений в социально-коммуникативной сфере.

Ключевые слова: *онтологический поворот, коммуникативное пространство,*